De regelgeving rondom de bestrijding van het coronavirus

Breekt nood de wet?

Wat is er juridisch veranderd sinds de coronacrisis?

Noodmaatregelen werden afgekondigd, die onze vrijheid behoorlijk inperkten. Wat is de juridische grondslag daarvan?

Sinds 16 maart 2020 is ons dagelijks leven ingrijpend veranderd. Sinds die datum worden er elke week maatregelen afgekondigd die op alle vlakken van ons leven impact hebben. We werken massaal thuis (als het kan), kinderen gingen weken niet naar school, we houden verplicht afstand van elkaar en zo niet dan kunnen we op de bon geslingerd worden. De rechtspraak lag een paar weken zo goed als stil, de horeca, kappers, fysiotherapeuten en andere contactberoepen staakten hun werkzaamheden, we brengen geen bezoek aan onze oude ouders in verpleegtehuizen en er zijn maatregelen genomen om de verdeling van IC-patiënten centraal te regelen. De lijst met maatregelen is te lang om hier op te sommen. Nu we de crisis voorzichtig de baas lijken te worden en langzaam duidelijk wordt dat een aantal maatregelen langere tijd zal blijven gelden, wordt het belangrijker om de juridische grondslag van de maatregelen eens wat nader te bekijken.

Wettelijke grondslagen

De eerste maatregelen ter bestrijding van het virus volgden elkaar snel op. De overheid (centraal en decentraal) kan op grond van bestaande wetgeving maatregelen nemen om in te grijpen in geval van een noodsituatie. Hier worden de drie belangrijkste genoemd.

1. Wet publieke gezondheid

Het gaat allereerst om de Wet publieke gezondheid. De bevoegdheden uit deze wet kunnen worden ingezet als er sprake is van ernstig gevaar voor de volksgezondheid, zoals de bestrijding van infectieziekten. De wet geeft aan de minister voor medische zorg en sport – eerst minister Bruins en nu minister Van Rijn – de bevoegdheid om de Veiligheidsregio's aan te sturen. Deze minister kan de voorzitters van deze regio's opdrachten geven die nodig zijn om de maatregelen uit te voeren.

De wet gaat ervan uit dat burgers vrijwillig hieraan meewerken. De oproep van het kabinet bij de start van de crisis om vooral thuis te blijven was hier een duidelijk voorbeeld van. Ook het nadrukkelijke verzoek aan de eerste corona-patiënten om in thuisquarantaine te blijven en geen enkel contact met de buitenwereld te hebben werd door de patiënten vrijwillig nageleefd.

Op grond van de Wet publieke gezondheid kunnen er echter ook maatregelen met dwang worden opgelegd. Indien een patiënt niet bereid is om zich binnenshuis aan de quarantaineregels te houden, kan een gedwongen opname in een ziekenhuis plaatsvinden. De wet biedt ook de mogelijkheid om verplichte controles in bijvoorbeeld gebouwen of van vervoersmiddelen te houden indien er een gegrond vermoeden is dat er gevaar voor besmetting bestaat. Indien er een besmetting wordt geconstateerd kan een gebouw worden gesloten of de toegang tot een vervoersmiddel worden verboden.

2. Gemeentewet

Een andere wet die op decentraal niveau wordt ingezet is de Gemeentewet. Deze wet geeft aan met name de burgemeesters van gemeenten de mogelijkheid om maatregelen te nemen op het gebied van openbare orde en veiligheid. Hoewel de wet niet bedoeld is voor de bestrijding van een pandemie, kan de burgemeester wel bevelen geven die moeten voorkomen dat er een (ernstige) verstoring van de openbare orde optreedt. De burgemeester kan bijeenkomsten verbieden, de toegang tot openbare gebouwen beperken en indien nodig noodverordeningen afkondigen ter voorkoming van gevaar. Burgemeesters hebben hier ook gebruik van gemaakt. In een aantal steden besloten burgemeesters om de wekelijkse markten niet door te laten gaan. De nakoming van de noodbevelen en noodverordeningen kan worden gecontroleerd en er zijn strafbaarstellingen mogelijk indien deze overtreden worden.

Door **Annemarie Meijers**

Veiligheidsregio's in Nederland

Aan deze afbeelding kunnen geen rechten worden ontleend.
Uitgave: Ministerie van Justitie en Veiligheid, februari 2020.
Bron: Instituut Fysieke Veiligheid (IFV)

3. Wet veiligheidsrisico's

De derde wet die is gebruikt, is de Wet veiligheidsregio's. Nederland is opgedeeld in 25 veiligheidsregio's (zie kaart). Wanneer een ramp of crisis niet tot een gemeente beperkt blijft, komt het bestuur van deze regio's in actie. De voorzitter van de veiligheidsregio's heeft dan de taak om de bestrijding van de ramp te coördineren en deze mag ook noodmaatregelen nemen. De voorzitter kan dan dezelfde bevoegdheden gebruiken die een burgemeester op grond van de Gemeentewet heeft. In plaats van de burgemeester kan de voorzitter van een Veiligheidsregio dan maatregelen nemen om de openbare orde te handhaven. Ook de politie wordt in zo'n situatie aangestuurd door deze voorzitter. Indien er sprake is van buitengewone omstandigheden komt de Commissaris van de Koning in beeld en kan in het uiterste geval bij Koninklijk Besluit worden geregeld dat de Minister van Medische Zorg en Sport de regie krijgt om een uniforme aanpak te waarborgen. Hoewel de coronacrisis zeker uitzonderlijk genoemd mag worden, is van deze mogelijkheid nog geen gebruik gemaakt.

Noodwetten

Behalve deze drie wetten zijn er in Nederland ook nog wetten die tot het noodrecht gerekend worden. Die wetten komen in beeld zodra er sprake is van "buitengewone omstandigheden". Bij Koninklijk Besluit kan dan de noodtoestand worden uitgeroepen waardoor er allerlei wetten kunnen worden gebruikt om de veiligheid te handhaven. Vlak na de afkondiging van de maatregelen werd er flink gehamsterd door de bevolking. Minister-president Rutte deed vervolgens een dringende oproep aan de bevolking om hiermee te stoppen. Deze oproep had het gewenste effect. Als dat anders was geweest en de run op toiletpapier, blikgroente, zeep en andere producten door was gegaan zou de overheid gebruik kunnen maken van de Hamsterwet om het hamsteren tegen te gaan. Andere voorbeelden van wetten die tot de noodwetten worden gerekend zijn de Prijzennoodwet, de Noodwet Voedselvoorziening en Onteigeningswet. Deze en andere wetten maken beheersing van de crisis nodig. Vooralsnog zijn ook deze wetten door de overheid niet gebruikt.

Handhaving

Het feit dat de afgekondigde maatre-

gelen door het grootste deel van de bevolking worden nageleefd, laat zien dat de meeste burgers de ernst van de situatie onderkennen. Zij houden zich op vrijwillige basis aan de beperkende voorschriften. Eind maart waren daar, mede gelet op het mooie weer, wel zorgen over bij de bevoegde autoriteiten en tijdens de persconferentie van 23 maart 2020 werd aangekondigd dat overtreders van de afstandsregels en ondernemers die de sluitingsregels overtraden forse boetes tegemoet konden zien. In juridische zin kunnen er vraagtekens worden gesteld bij de grondslag van deze boetes. De weg van het strafrecht staat open als in de verschillende noodverordeningen overtreding van de voorschriften strafbaar is gesteld. Daarnaast staat de weg open van de zogenaamde bestuursrechtelijke handhaving door middel van bestuurlijke boetes of het toepassen van bestuursdwang. In reactie op vragen uit de Tweede Kamer heeft de Minister van Veiligheid & Justitie al kenbaar gemaakt dat hij vindt dat de voorzitters van de Veiligheidsregio's nu mogen bepalen of er bestuursdwang moet worden uitgeoefend, al dan niet met oplegging van een dwangsom. Dit lijkt een noodoplossing te zijn, nu de juridische basis hiervoor niet vaststaat. Dat is dan wel weer passend in deze tijden van nood, noodsituaties en noodmaatregelen.

Ook is duidelijk dat sommige maatregelen indruisen tegen een aantal grondrechten zoals de vrijheid van vereniging en vergadering en de vrijheid van godsdienst. Het verbod om met meer dan drie mensen samen te komen in het openbaar, kan als een inbreuk op het privéleven worden gezien. De inbreuk op deze (en andere) fundamentele rechten is vanuit juridisch perspectief discutabel, vooral als de beperkingen uitsluitend zijn vastgelegd in lokale verordeningen. Laten we hopen dat de inbreuk op onze grondrechten zo kort als mogelijk en zo lang als het noodzakelijk is, duurt. Het bewaken van die balans is juist in de gevallen waarin de nood de wet breekt ook een belangrijke taak van de overheid. ●

Annemarie Meijers is jurist bij Bureau Jeugdzorg Limburg en zelfstandig trainer en adviseur voor terecht.eu.